

З ЛІТАРАТУРНАЙ СПАДЧЫНЫ

НЕВЯДОМЫЯ ТВОРЫ МАКСІМА БАГДАНОВІЧА

Да Вялікай Айчыннай вайны ў Мінску ў Акадэміі навук БССР захоўваўся рукапісны архіў Максіма Багдановіча. На аснове гэтага архіва ў 1927—1928 годзе было выпушчана акадэмічнае выданне яго твораў у двух тамах. Пасля гэтага неаднаразова выдаваліся кнігі выбраных твораў паэта.

У час вайны архіў паэта загінуў. Гэта ў значнай ступені ўскладніла вывучэнне яго творчай спадчыны. Тым не менш, далейшыя пошукі раней невядомых твораў М. Багдановіча далі свае станоўчыя вынікі.

За апошнія гады ў нашым друку былі зроблены тры публікацыі невядомых твораў М. Багдановіча (В. Вольскі—«Невядомыя рускія тэксты Максіма Багдановіча» ў газеце «Літаратура і мастацтва» за 10/IX-1949 г.; М. Барсток—«Новыя матэрыялы М. Багдановіча» ў часопісе «Беларусь» № 6 за 1953 г.; С. Шумаковіч апублікаваў у газеце «Літаратура і мастацтва» № 15 за 1950 г. трыялет М. Багдановіча «Крытыку» па аўтографу, які захоўваецца ў брата паэта ў гор. Яраслаўлі). Першыя дзве публікацыі былі зроблены на аснове знаходак у рускіх перыядычных выданнях, у якіх супрацоўнічаў паэт.

Той факт, што ўдалося знайсці ў старых часопісах і газетах невядомыя раней творы паэта, сведчыць, што ўкладальнікі акадэмічнага выдання твораў М. Багдановіча не правялі ў свой час даследаванне рускага, беларускага і украінскага друку, у якім мог змяшчаць свае творы М. Багдановіч.

Зробленае намі даследаванне кніжнай прадукцыі і шматлікіх перыядычных выданняў дало магчымасць выявіць невядомыя раней творы М. Багдановіча, надрукаваныя ў часопісах і газетах, і выдадзеную асобнай брашурай работу «Братья-чехи» (Масква, 1914 г.).¹ Частка змешчаных ніжэй невядомых твораў Максіма Багдановіча знойдзена ў часопісах і газетах, якія выходзілі пасля 1917 года, г. зн. пасля смерці паэта. Трэба думаць, што публікацыя гэтых твораў была зроблена на аснове матэрыялаў, якія захоўваліся ў той час у рукапісным архіве М. Багдановіча.

Побач з уважлівым вывучэннем раду перыядычных выданняў мінулых гадоў мы спрабавалі ўскосным шляхам адшукаць матэрыялы рукапіснага архіва паэта, якія зніклі ў час вайны. У Фундаментальнай бібліятэцы Ленінградскага Дзяржаўнага ўніверсітэта імя Жданова захоўваецца экзэмпляр кандыдацкай дысертацыі Рыгора Жалезняка «Поэзия М. А. Богдановича», прадстаўленай ім да абароны ў пачатку 1941 года. Аўтар яе, як вядома, загінуў на фронце ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Р. Жалезняк меў магчымасць пазнаёміцца з матэрыяламі рукапіснага архіва М. Багдановіча. У сваёй рабоце ён прыводзіць матэрыялы, якія не ўвайшлі ні ў адно з выданняў твораў М. Багдановіча і пасля знікнення архіва лічыліся страчанымі для навукі.

Такім чынам, значная частка публікуемых новых матэрыялаў узятая з розных перыядычных выданняў, а некалькі публікацый — з дысертацыі Р. Жалезняка.

Вершы «Жывая лялечка! Не душу і не сэрца...» і «Вечар ціхі...» тэматычна звязаны з вядомым лірычным цыклам вершаў М. Багдановіча «Каханне і смерць».

Не друкаваўся ў зборніках твораў паэта і верш «Крытыку», напісаны ў 1910 г. у Яраслаўлі. Цікава адзначыць, што ў паэта ёсць другі верш (трыялет) пад той самай назвай, але гэта зусім розныя творы. У трыялеце 1913 года М. Багдановіч адстойвае правамернасць у літаратуры малых паэтычных форм, а ў публікуемым ніжэй вершы гаворка ідзе аб прынцыпах літаратурнай крытыкі.

У рукапісным фондзе паэта захоўваўся цэлы сшытак перакладаў беларускай паэзіі на рускую мову, зробленых М. Багдановічам. Сшытак гэты не захаваўся, і ў кнігах М. Багдановіча змяшчаўся толькі пераклад верша Я. Купалы «Жніво». Да апошняга часу быў невядомым неапублікаваны пераклад верша Я. Купалы «Для зямлі маіх прадзедаў», зроблены М. Багдановічам.

Публікуемы ніжэй урывак з чарнавых накідаў М. Багдановіча «Вобразнасць апісанняў В. Марцінкевіча» характарызуе М. Багдановіча як удумлівага літаратурнага крытыка. Для асвятлення эстэтычных поглядаў М. Багдановіча значную цікавасць мае яго незакончаны

¹ Брашура захоўваецца ў фондах Дзяржаўнай бібліятэкі СССР імя В. І. Леніна.

артыкул пра частушку. Р. Жалязняк, які меў магчымасць азнаёміцца з артыкулам у рукапісе, лічыць, што ён напісаны не раней 1913 года і, відаць, у сувязі з выходам з друку ў 1913 годзе кнігі В. Сімакова «Сборник деревенских частушек». З гэтым-жа артыкулам М. Багдановіча цесна звязана і невялікая заметка аб казках.

Для характарыстыкі літаратурна-крытычнай дзейнасці Максіма Багдановіча пэўную цікавасць мае чарнавы ўрывак, прысвечаны метадам навуковай крытыкі, які змешчаны ў дысертацыі Р. Жалезняка (стар. 75-76).

М. Багдановіч з вялікаю ўвагаю сачыў за украінскай літаратурай, выступаў у якасці яе даследчыка і перакладчыка. Да яго вядомых работ у гэтай галіне трэба далучыць апублікаваны ў 1916 годзе ў петраградскім часопісе «Жизнь для всех» (№ 7) некралог «Иван Франко», які не ўвайшоў у зборы твораў паэта.

На працягу ўсёй сваёй літаратурнай дзейнасці М. Багдановіч жыва цікавіўся гісторыяй і культурай брацкіх славянскіх народаў. У гады першай сусветнай вайны ў маскоўскім выдавецтве К. Ф. Некрасава асобнымі выданнямі выйшлі публіцыстычныя брашурны М. Багдановіча «Червонная Русь» і «Угорская Русь». Да гэтага часу зусім не называлася яшчэ адна брашура Максіма Багдановіча — «Братья-чехи», у якой беларускі паэт з вялікай цеплынёй выказваецца аб чэшскім народзе.

Пэўную цікавасць мае вялікі артыкул М. Багдановіча «Новая інтэлігенцыя». Аўтар у ім сцвярджае думку аб тым, што інтэлігенцыя павінна несці веды на карысць народу. Даючы гістарычны нарыс развіцця рускай інтэлігенцыі, М. Багдановіч адзначае заслугі перад народам Белінскага, Чэрнышэўскага, Дабралюбава, Кальцова, Памялоўскага і інш. Беларускі паэт гаворыць аб прадстаўніках працоўнай інтэлігенцыі, выхадцах з асяроддзя рабочых і сялян, аб дзейнасці пецярбургскіх рабочых клубаў і рабочага друку, аб ролі інтэлігенцыі з асяроддзя народнасцей, якія прыгнятала царскае самадзяржаўе. Асабліва цікавае тое месца ў артыкуле, дзе гаворка ідзе аб значэнні першай рускай рэвалюцыі, якая, як кажа М. Багдановіч, пачала гісторыю сучаснай Расіі з чырвонай літары. Не ўсе палажэнні гэтага артыкула правільныя. Але ён заслугоўвае ўвагі нашых даследчыкаў, бо дае багаты матэрыял для характарыстыкі поглядаў паэта.

Сярод новых матэрыялаў, знойдзеных у рукапісным архіве М. Багдановіча і прыведзеных у дысертацыі Р. Жалезняка, сустракаецца рад варыянтаў твораў М. Багдановіча і накіды новых вершаў.

У архіве паэта быў аркуш з двума радкамі чарнавых накідаў:

Маць-Беларусь! Цяжка твайму сыну
Глядзець на родны край...

Архіў М. Багдановіча, папка № 1, аркуш 4, гл. дысертацыю Р. Жалезняка, стар. 181.

У гэтым маленькім урыўку выказана думка, якую паэт з такой паэтычнай сілай перадаў у сваім выдатным вершы «Народ, беларускі народ!».

— Р. Жалезняком былі знойдзены наступныя невядомыя раней паэтычныя радкі Максіма Багдановіча:

Не бядуў, што хмары
Сонца свет схавалі —
Нарадзіцца мусіць
Бура з гэтых хмар.
Праўда, ўсё прыціхла...
Бор замоўк і хвалі,
Але будзе бура,
Ты мацней удар!

Архіў М. Багдановіча, папка № 4, аркуш 3, гл. дысертацыю Р. Жалезняка, стар. 185—186.

На думку Р. Жалезняка, гэты верш быў напісаны ў 1911 годзе і прымыкае да паэтычнага цыкла М. Багдановіча «Думы».

У аўтографе верша М. Багдановіча «Як Базыль у паходзе канаў» ёсць радкі, якія не ўвайшлі ў канчатковы тэкст і не паказаны ў каментарыях да першага тома твораў М. Багдановіча ў 1927 годзе. Прыводзім іх ніжэй:

І я адну сабе радачку даў,
У боты роднай зямелькі паклаў.
Там ці жыць мне давядзецца, ці
канаць,
Але буду на сваёй зямлі стаяць.

Архіў М. Багдановіча, папка № 4, гл. дысертацыю Р. Жалезняка, стар. 267.

Шырока вядома жартоўная паэма М. Багдановіча «Мушка-зелянушка і камарык—насаты тварык», напісаная па фальклорных матэрыялах. Р. Жаляз-

няк прыводзіць радкі, якія не ўвайшлі ў канчатковы варыянт твора:

Эх, калі-б мне, мушцы, ды замуж!
Стала-б мужу я жонкай лагоднай,

Дробным дзеткам-мушанятам
добрай маткай.
Нас яны-бы ў маленстве пацяшалі,
А ўзросшы — даглядалі-шанавалі.

Архіў М. Багдановіча, папка № 4, аркуш
№ 1, гл. дысертацыю Р. Жалезняка, стар.
243.

Н. ВАТАЦЫ,

галоўны бібліёграф Дзяржаўнай бібліятэкі
БССР імя В. І. Леніна.

Н. ЛАПІДУС,

кандыдат філалагічных навук.

* * *

Жывая лялечка! Не душу і не сэрца
У Вас я пакахаў, а голасу красу
Ды гранне мілае шапэнаўскага скерцо,
І вочы сінія, і русую касу.

Мы адружыліся, і вось Вы нават—матка.
У чэраве сваім хаваеце дзіця.
І ўсё, як раньш, мілы, Вы—пекная акладка
Да кнігі новага жыцця.

Максім БАГДАНОВІЧ.

* * *

Вечар ціхі, вечар просты
Ад усходу ўжо ідзе.
Бусел белы, чорнахвосты
Будзе хутка у гняздзе.
Роўнай важнаю хадою
Я іду адпачываць.

Ціша вее нада мною,
І, здаецца, штось чуваць.
Мо' пачула бусла вуха,
Што над хатаю ляціць,
Мо' дзіцёнка сэрца глуха,
Глуха так ва мне стучыць.

Максім БАГДАНОВІЧ.

КРЫТЫКУ

Дарэмна ловіце вы ў сетку матылька,
Каб лепей скрыдлы разглядзець:
Ударыўшы, памне іх сець
І яркі пыл сатрэ няспрытная рука.

Максім БАГДАНОВІЧ.

Чэрвень 1910 года,
Яраслаў.

Газета «Голас беларуса» (г. Рыга) № 57 (10) за 1927 г., стар. 4

Я. КУПАЛА. Для зямлі маіх прадзедаў Пераклаў на рускую мову М. Багдановіч

Для тебя, отчизна предков моих,
Ничего не пожалею я на свете.
Я на целый мир воспел бы доли эти
И воздвиг дворцы на кладбищах твоих.
Рад бы я тебя душой [согреть],
Солнце взять и звезд небесных, золотых
И венки сплести тебе из них,

Чтоб сияла ты в добытом [цвете].
За тебя готов погибнуть я в бою
С той неправдою, что терпишь ты от бога .
И от сына своего слепого.
За тебя свою я душу погублю
И за это лишь прошу тебя, молю:
Не гони меня от своего порога.

Архіў М. Багдановіча, папка № 4. Апублі-
кавана з дысертацыі Р. С. Жалезняка
«Поэзия М. А. Богдановича». 1941, стар.
181.